

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การศึกษาวิจัยในเรื่องภูมิหลังและบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีในการเมืองไทยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่าสตรีในฐานะที่มีโอกาสทางการเมืองคือยกว่านุรักษ์อยู่แล้ว ได้อาศัยปัจจัยอะไรบ้างที่จะเอื้ออำนวยให้พวกเขาได้มีโอกาสเข้ามาแสดงบทบาททางการเมือง และเมื่อพวกเขาสามารถเข้ามาแสดงบทบาททางการเมืองได้แล้ว ได้อาศัยปัจจัยอะไรอีกเช่นกันที่ทำให้เกิดการยอมรับในความสามารถดังกล่าว ทั้งนี้ จากการที่รัฐสภาไทยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีจำนวนน้อย จึงส่งผลให้ปัญหาของชาติหลาย ๆ เรื่อง ขาดผู้ที่สนใจและเข้าใจปัญหาเข้ามาทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง ซึ่งความเป็นจริงของปัญหาเหล่านี้มีปรากฏให้เห็นอยู่ทุกวัน อาทิ ปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ ปัญหาโศภณิ ปัญหาการใช้แรงงานสตรีและเด็ก ปัญหาการทำแท้ง เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นที่ยอมรับกันว่ามีวันต้องทวีความรุนแรง ขณะที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนุรักษ์เองก็ละเลย มองข้ามความสำคัญไป ต่างกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความเข้าใจและใส่ใจต่อปัญหาเหล่านี้ดี และโดยเหตุผลและข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยได้เริ่มต้นที่จะค้นหามูลเหตุของใจในการตัดสินใจเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีก่อน จากนั้นจึงนำไปสู่การค้นหาข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยกำหนดสำคัญที่มีผลต่อชัยชนะในการเลือกตั้งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หลังจากนั้นก็เป็นการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการกระทำหรือการแสดงบทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทั้งนี้ โดยตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานที่ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้แสดงบทบาทอย่างไรบ้างในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อประเด็นบทบาทในการแก้ไขปัญหาคือเกี่ยวกับสิทธิสตรีและเด็ก

ผู้วิจัยได้ข้อสรุปเกี่ยวกับแรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 3 ประการดังนี้

1. เพื่อเป็นทายาททางการเมืองของครอบครัว ซึ่งเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ทางการเมืองของบิดา มารดา พี่น้องหรือญาติ
2. เพื่อต้องการปกป้องผลประโยชน์ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเพื่อรักษาสถานภาพทางสังคมของตนเองและครอบครัว ตลอดจนเครือญาติและพวกพ้อง
3. ต้องการพิสูจน์ความสามารถของตนเองในการแสดงบทบาทด้านการเมืองให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับของสังคม

หลังจากที่ทราบมูลเหตุจูงใจในการตัดสินใจเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ผู้วิจัยจึงพยายามที่จะค้นหาข้อสรุปที่เป็นปัจจัยกำหนดต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยผู้วิจัยได้ตั้งข้อสมมุติฐานในการศึกษาไว้ว่า “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาถึง ปัจจัยกำหนดที่เอื้ออำนวยต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมือง” และจากผลการวิจัยทำให้ทราบถึงปัจจัยกำหนดในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยเรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้

1. คุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครฯ
2. การให้ความช่วยเหลือแก่ท้องถิ่นและประชาชน
3. นโยบายและชื่อเสียงของพรรคการเมือง
4. อิทธิพล บารมีของบิดา มารดา และญาติพี่น้อง
5. อิทธิพล บารมีของหัวหน้าพรรคหรือแกนนำพรรค

จากผลการวิจัยดังกล่าว พอที่จะวิเคราะห์ได้ว่า การที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเข้ามาด้วยเหตุปัจจัยจากคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครฯ และการให้ความช่วยเหลือแก่ท้องถิ่นและประชาชน มากกว่าเหตุปัจจัยจากนโยบายและชื่อเสียงของพรรคการเมือง, อิทธิพล บารมีของบิดา มารดา ญาติพี่น้อง และอิทธิพลบารมีของหัวหน้าพรรคหรือแกนนำพรรค ความสำคัญ โดยผลการวิจัยดังกล่าวทำให้เราทราบถึงความเป็นจริงอีกด้านหนึ่งของการเมืองไทยได้ว่า ในการเลือกตั้งนั้นประชาชนส่วนใหญ่จะพิจารณาเลือกผู้สมัครที่ให้ความช่วยเหลือและสามารถ

เป็นที่พึงแก่ตนเองและท้องถิ่น มากกว่าที่จะคำนึงถึงหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย การที่ประชาชนส่วนใหญ่ใช้เหตุผลดังกล่าวในการพิจารณาเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งแต่ละครั้งนั้น ผู้วิจัยได้นำบริบททางสังคมมาใช้อธิบายโดยสรุปได้ว่า ค่านิยมดั้งเดิมของสังคมไทย คือความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ (patron - client relation) ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อรูปแบบการเลือกตั้งของระบบการเมืองไทย

ในลำดับต่อมาผู้วิจัยได้พยายามศึกษาวิเคราะห์การแตกบทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี โดยอาศัยแนวความคิดทฤษฎีในการเป็นตัวแทนของ Eulau และ Karpis ซึ่งมีหลักแนวความคิดที่ว่า ในฐานะที่เป็นตัวแทนจากประชาชนนั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องทำหน้าที่ในเชิงตอบสนองครบ 4 ประการ คือ

1. การสนองตอบในเชิงนโยบาย
2. การสนองตอบในเชิงบริการ
3. การสนองตอบในเชิงจัดสรรผลประโยชน์
4. การสนองตอบในเชิงสัญลักษณ์

การสนองตอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีดังกล่าว สามารถกระทำได้ทั้งในสภาและนอกสภา โดยบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภานั้น จะพิจารณาจากการตั้งกระทู้ถาม, การเสนอญัตติ และการเสนอร่างพระราชบัญญัติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสนองตอบความต้องการของประชาชน ดังนี้ 1) การสนองตอบในเชิงนโยบาย 2) การสนองตอบในเชิงจัดสรรผลประโยชน์ ซึ่งจากการศึกษาปรากฏผลดังนี้

1. การตั้งกระทู้ถาม

บทบาทในการตั้งกระทู้ถามนั้นพบว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีได้ตั้งกระทู้ถามน้อยมากคือมีเพียง 9 เรื่อง จากทั้งหมด 333 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 2.7 เท่านั้น ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการตั้งกระทู้ถามมีสาเหตุจาก 2 ประการ คือ 1) การตั้งกระทู้ถามไม่สามารถที่จะช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน

ของประชาชนได้อย่างทันที่ อันเนื่องมาจากความล่าช้าของขั้นตอนในที่ประชุมสภา และ 2) การตั้งกระทู้ถามถือเป็นการแสดงมารยาททางการเมืองอย่างหนึ่งที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายรัฐบาลจะต้องให้เกิดคดีรัฐมนตรี และอาจจะรวมไปถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้านด้วย จากสาเหตุทั้งสองประการดังกล่าว จึงทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่นิยมที่จะตั้งกระทู้ถาม หากแต่เมื่อมีปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเข้ามาก็จะใช้วิธีการอื่นในการแก้ไขปัญหาแทน เช่น การติดต่อขอความช่วยเหลือจากรัฐมนตรี และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่โดยตรง หรือการประสานกับส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของประชาชนได้รวดเร็วกว่าการตั้งกระทู้ถาม

2. การเสนอญัตติ

จากผลการศึกษาปรากฏผลเช่นเดียวกับการตั้งกระทู้ถาม กล่าวคือ จากจำนวนญัตติที่เสนอเข้าสู่ที่ประชุมทั้งหมด 518 เรื่อง ปรากฏเป็นผลงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพียง 16 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 3.08 สาเหตุที่มีจำนวนญัตติที่เสนอเข้าสู่ที่ประชุมสภาน้อย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้ให้เหตุผลว่า การเสนอญัตตินั้น ไม่แตกต่างกันมากนักกับการตั้งกระทู้ถาม กล่าวคือ เกิดผลในทางปฏิบัติได้น้อยและมีความล่าช้ามาก ดังนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงเลือกที่จะใช้วิธีการอื่นในการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของประชาชนแทนเช่นกัน

3. การเสนอร่างพระราชบัญญัติ

การเสนอร่างพระราชบัญญัติถือเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่จากผลการศึกษากลับพบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เสนอร่าง พ.ร.บ.เพียง 37 ฉบับ จากทั้งหมด 580 ฉบับ หรือคิดเป็นร้อยละ 6.37 เท่านั้น โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อธิบายถึงข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถเสนอร่าง พ.ร.บ.ได้เป็นจำนวนมากนั้นคือ 1) บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญซึ่งกำหนดไว้ว่า การเสนอร่าง พ.ร.บ.แต่ละฉบับนั้น จะต้องมีผู้รับรองไม่ต่ำกว่า 20 คน และ 2) ในทางปฏิบัตินั้นการที่จะเสนอร่าง พ.ร.บ.จะต้องเป็นมติของพรรคก่อน จากสาเหตุทั้งสองประการดังกล่าวจึงทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่สามารถเสนอร่าง พ.ร.บ. ได้มากเท่าที่ควร ข้อจำกัดที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เรื่อง

หลาย ๆ เรื่องที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสนใจ ให้ความสำคัญและต้องการผลักดันให้เป็นกฎหมายนั้น กลับไม่ได้รับความสนใจและใส่ใจจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งก็เป็นสมาชิกส่วนใหญ่ของพรรค อันเป็นผลทำให้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในหลาย ๆ เรื่องถูกมองข้ามและถูกละเลยไป นอกจากนี้การที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนน้อย และกระจัดกระจายอยู่ในแต่ละพรรค จึงทำให้ไม่สามารถร่วมมือกันทำงานได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะคั้งที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการเสนอกฎหมายนั้น จะต้องเป็นมติของพรรคก่อนและจะกระทำข้ามพรรคไม่ได้ ด้วยเหตุผลและข้อจำกัดทั้งหมดข้างต้น หากจะนำมาประเมินบทบาทในการสนองตอบความต้องการตามแนวความคิดของ Eulau และ Karpis โดยถือเอาจำนวนร่าง พ.ร.บ.ทั้งหมดที่เสนอเข้าสู่ที่ประชุมสภาแล้ว ถือว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแสดงบทบาทในการสนองตอบความต้องการของประชาชนในด้านนี้ได้เล็กน้อยมาก หากเปรียบเทียบเป็นการทำข้อสอบก็สอบตกหรือสอบไม่ผ่าน เพราะฉะนั้นการที่จะประเมินบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อการเสนอร่าง พ.ร.บ.นั้น นอกจากจะดูจากจำนวนร่าง พ.ร.บ.ที่เสนอแล้ว ยังจะต้องพิจารณาจากเนื้อหารายละเอียดและสาระสำคัญของร่าง พ.ร.บ. คั้งกล่าวด้วย ซึ่งจากข้อมูลที่ได้รับได้ศึกษานั้น พบว่าเนื้อหาส่วนใหญ่ของร่าง พ.ร.บ. ที่เสนอโดย ส.ส.ศส.จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีร่าง พ.ร.บ.บางส่วน ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาสิทธิสตรีและเด็ก เช่น ร่าง พ.ร.บ.สงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก เยาวชนและครอบครัว, ร่าง พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี, ร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยความคิดเกี่ยวกับการค้าหญิง เป็นต้น จึงทำให้พอที่จะยอมรับได้ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้แสดงบทบาทในการสนองตอบในฐานะตัวแทนทั้งของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และของประชาชนสตรีอันเป็นการสนองตอบในฐานะตัวแทนเพศเดียวกัน จากที่กล่าวมาทั้งหมด จึงสรุปได้ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทในการสนองตอบในเชิงนโยบายและในเชิงจัดสรรผลประโยชน์เพื่อประชาชนดังกล่าวข้างต้น

นอกจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้แสดงบทบาทในสภาดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น การแสดงบทบาทนอกสภาที่เป็นบทบาทที่สำคัญมากที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใช้ในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน ซึ่งบทบาทนอกสภาดังกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาตามแนวความคิดในเรื่องการเป็นตัวแทนของ Eulau และ Karpis แล้ว พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นการสนองตอบในเชิงการให้บริการ และในเชิงสัญลักษณ์ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การพบปะเยี่ยมเยียนประชาชน

จากรูปแบบการเมืองไทยที่เป็นระบบอุปถัมภ์นั้น ความสัมพันธ์ที่กระหว่างผู้แทนกับประชาชนเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากความใกล้ชิดสนิทสนม และความผูกพันที่มีความรู้ดีว่าเป็นพวกพ้องเคียวกัน และการที่ผู้แทนจะรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ได้ก็จำเป็นที่จะต้องมีการพบปะเยี่ยมเยียนกันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้ทั้งสองฝ่ายต่างก็ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ในส่วนของประชาชนปัญหาความเดือดร้อนของพวกเขาจะได้รับ การช่วยเหลือและแก้ไขและในส่วนของผู้แทนเองนั้นนอกจากจะได้แสดงบทบาทในการช่วยเหลือประชาชนแล้ว ก็ยังได้รับคะแนนนิยมที่จะนำไปสู่การสนับสนุนให้คนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งต่อไปด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการพบปะเยี่ยมเยียนประชาชน มีความจำเป็นและสำคัญต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีทุกคน

2. การดำเนินการช่วยเหลือและสนองตอบความต้องการของประชาชน

หลังจากที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีได้ออกไปพบปะเยี่ยมเยียนประชาชน และได้รับทราบปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนแล้ว ถ้าคับค้อมาจึงเป็นการดำเนินการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีส่วนใหญ่ดำเนินการดังนี้

2.1 การให้ความช่วยเหลือเป็นการส่วนตัว ซึ่งการให้ความช่วยเหลือส่วนใหญ่จะเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สนับสนุนในเขตเลือกตั้งของคน สำหรับรูปแบบการให้ความช่วยเหลือมีทั้งเรื่องส่วนตัว เช่น การฝากลูกเข้าโรงเรียน , ฝากคนเข้าทำงาน, การวิ่งเต้นโยกย้ายข้าราชการประจำ, การใกล้เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาท เป็นต้น และที่เป็นเรื่องของท้องถิ่นเช่น การขอไฟฟ้า-น้ำประปา, การตัดถนน , ขุดบ่อน้ำ , สร้างสะพาน เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการให้ความช่วยเหลือเป็นการส่วนตัวนี้ โดยทั่วไปแล้วผู้แทนจะปฏิเสธไม่ค่อยได้ เพราะมักจะเป็นการให้ความช่วยเหลือหรือไม่ก็เป็นการร้องขอจากคนใกล้ชิดหรือพวกพ้องของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากหัวหน้าคะแนน ซึ่งการให้ความช่วยเหลือเป็นการส่วนตัวนี้สามารถสะท้อนถึงรูปแบบการเมืองไทยที่เป็นระบบอุปถัมภ์ได้เป็นอย่างดี

2.2 การคิดค่อหรือทำหนังสือถึงรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้องโดยตรง โดยทั่วไปแล้วสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะใช้วิธีการนี้ก็ต่อเมื่อเป็นปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่ใหญ่หรือมีผลกระทบกว้างขวาง ไม่สามารถดำเนินการแต่เพียงผู้เดียวได้ การดำเนินการดังกล่าวจะมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง ถ้าหากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรู้จักและสนิทสนมเป็นการส่วนตัวกับรัฐมนตรีหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนรู้จักการใช้กิริยามารยาทที่อ่อนน้อมถ่อมตน การพูดจาที่สุภาพ ไพเราะ ในการเข้าติดต่อกับผู้ใหญ่ ซึ่งในประเด็นนี้พบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีศักยภาพสูง และสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้เป็นอย่างดีและอาจจะดีกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรุ่นด้วยซ้ำ

บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อประเด็นการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับสิทธิสตรี

สิ่งที่ได้นำเสนอมาแล้วว่าการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับสิทธิสตรีนี้ เป็นหน้าที่และบทบาทที่สำคัญประการหนึ่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชนสตรีอันเป็นเพศเดียวกัน ซึ่งจากผลของการศึกษาพบว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้แสดงบทบาทในสภาและนอกสภาเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนี้

การแสดงบทบาทในสภานั้น ส.ส.สตรีมีข้อจำกัดหลายประการต่อการแสดงบทบาทดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการตั้งกระทู้ถามหรือการเสนอญัตติ ซึ่งข้อจำกัดก็คือการดำเนินการต้องผ่านขั้นตอนที่ล่าช้า ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างทันที่และอีกประการหนึ่งถือเป็นการแสดงมารยาทและการให้เกิดริทางการเมืองอย่างหนึ่ง ดังนั้น ส.ส.สตรีจึงไม่ค่อยจะมีบทบาทในการตั้งกระทู้ถามและการเสนอญัตติมากนัก อันเป็นผลมาจากข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติได้น้อยดังกล่าว ในส่วนของการเสนอพระราชบัญญัตินั้น พบว่าร่างพระราชบัญญัติที่เสนอโดย ส.ส.สตรีมีเป็นจำนวนน้อย อันเนื่องมาจากข้อจำกัดที่ได้เคยกล่าวไว้แล้ว แต่จากจำนวนร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวก็ปรากฏว่ามีร่างพระราชบัญญัติที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแก้ไขปัญหามสิทธิสตรีและเด็กเช่นกัน ซึ่งทำให้พอที่จะยอมรับได้ว่า ส.ส.สตรีสามารถแสดงบทบาทด้านนี้ได้ดีในระดับหนึ่ง เท่าที่มีข้อจำกัดหลายประการดังกล่าวจำกัดบทบาทไว้

การที่ศ.ศ.ศตรีไม่สามารถแสดงบทบาทในสภาในการแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับสิทธิ ศตรีและเด็กได้อย่างเต็มที่นั้น ทำให้ศ.ศ.ศตรีที่มีความสนใจและตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหานั้นอย่าง แท้จริง กลับออกมาแสดงบทบาทนอกสภา ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า ศ.ศ.ศตรีส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จอย่างสูงต่อการออกมาแสดงบทบาทนอกสภา ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวเกิดจากองค์ ประกอบหลาย ๆ ประการ ไม่ว่าจะเป็นการไม่มีข้อจำกัดต่าง ๆ ในเรื่องระเบียบ ข้อบังคับ ข้อ กฎหมาย ขั้นตอนของสภา มติของพรรคหรือนโยบายทางการเมืองซึ่งศ.ศ.ศตรีไม่จำเป็นต้องคำนึง ถึง เพราะการแสดงบทบาทนอกสภาเป็นเรื่องของการแสดงสิทธิเสรีภาพในการกระทำซึ่งก็คือการ แก้ไขปัญหาสังคมในฐานะปัจเจกบุคคล ซึ่งส่งผลให้ศ.ศ.ศตรีสามารถแสดงบทบาทในด้านนี้ได้เป็น อย่างดี การแสดงบทบาทนอกสภาดังกล่าวเป็นการแสดงบทบาททางสังคมซึ่งมีรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การเป็นผู้ประสานงานให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหามติศตรีและเด็ก การจัดตั้ง มูลนิธิ ชมรม สมาคมที่เกี่ยวข้องกับศตรีและเด็ก การตั้งผู้ ปณ.รับเรื่องราวร้องทุกข์ การร่วมกับ เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปกวาดล้างช่องโหว่โสเภณี การทวงกรรมหรือการใช้แรงงานเด็ก เป็นต้น ศ.ศ. ศตรีหลายท่านสามารถแสดงบทบาทดังกล่าวได้อย่างเป็นที่ประจักษ์และใช้บทบาททางด้านนี้เป็นสิ่ง ที่แสดงถึงผลงานของตนเองในการที่จะให้ได้ว่าซึ่งการยอมรับจากสังคม อีกทั้งยังเป็นคะแนนนิยม ที่มีผลต่อการลงเลือกตั้งในสมัยหน้าเป็นจำนวนมาก จากข้อเท็จจริงดังกล่าวแสดงว่าสมมุติฐานใน การศึกษาข้อที่ 2 ได้รับการยืนยันจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏแล้วข้างต้น

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการคือ การกำหนดขอบเขตการศึกษา เฉพาะเรื่องของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรศตรี ซึ่งผู้วิจัยจำเป็นต้องอาศัยวิธีการหาข้อมูลโดยการ สัมภาษณ์เป็นหลัก ดังนั้นข้อเท็จจริงที่ได้รับอาจเกิดความเอนเอียงไปในทางใดทางหนึ่งได้ เพราะ เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง และจากการกำหนดขอบเขตดังกล่าวทำให้มิได้มีการศึกษาวเคราะห์ ความคิดเห็นของประชาชนและของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบุรุษต่อการแสดงบทบาททางการเมือง ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรศตรี เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการสัมภาษณ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรศตรี ดังนั้น ถ้าหากว่าการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ในอนาคตต่อไปสามารถนำ ความคิดเห็นของประชาชนและของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบุรุษมาวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ ก็จะ ส่งผลให้การศึกษาศึกษาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรศตรีมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่ผู้วิจัยพบก็คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรียังคงความร่วมมือในการทำงานด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกันในสภาหรือการแสดงบทบาทร่วมกันนอกสภา หรือแม้แต่จะเป็นการร่วมมือกันแก้ไขปัญหของส่วนรวมทั่ว ๆ ไป หรือปัญหาที่เกี่ยวกับสิทธิสตรีและเด็ก ซึ่งจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏพบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรียังคงทำงานและแก้ไขปัญหาในลักษณะต่างคนต่างทำ จึงทำให้ขาดอำนาจและพลังต่อรองในทางการเมือง และบางครั้งทำให้ถูกมองว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีได้อาศัยสถานภาพการเป็นชนกลุ่มน้อยเป็นเหตุผลหรือข้ออ้างในการสนใจเรื่องสตรีและเด็ก ทั้งนี้ เพื่อสร้างภาพลักษณ์และความชอบธรรมให้แก่ตนเองมากกว่าที่จะสนใจแก้ไขปัญหาทดถำนี้ด้วยความตั้งใจจริง เพราะฉะนั้นผู้วิจัยคิดว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีควรที่จะหันมาพิจารณาบทบาทบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการที่จะผนึกกำลังร่วมมือกันทำงานมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเพื่อนำไปสู่การยอมรับจากประชาชนและสังคมต่อไป